

Regina Šer
BOROVICA

Biblioteka
Književni glasnik

Kolekcija
Glasovi sveta

Urednik
Tatjana Čomić

Glavni i odgovorni urednik
Dr Jelena Trivan

REGINA ŠER

BOROVICA

S nemačkog prevela
Drinka Gojković

Izvornik

Regina Scheer, *Machandel*

© 2014 beim Albrecht Knaus Verlag, München
a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany.

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

© JP *Službeni glasnik*, za srpsko izdanje, 2017

Objavlivanje ovog dela podržala je književna mreža TRADUKI koju čine Savezno ministarstvo za Evropu, integraciju i spoljne poslove Republike Austrije, Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, organizacija „KulturKontakt Austrija“ (po nalogu Kancelarije saveznog kancelara Republike Austrije), Geteov institut, Javna agencija za knjigu JAK Republike Slovenije, Ministarstvo za kulturu Republike Hrvatske, resor za kulturu Vlade Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajn, Ministarstvo za kulturu Republike Albanije, Ministarstvo za kulturu i informisanje Republike Srbije, Ministarstvo za kulturu Republike Rumunije, Ministarstvo kulture Crne Gore, Sajam knjiga u Lajpcigu i Fondacija S. Fišer

Za Rodžera Nastola
(1944–1990)

SADRŽAJ

- 1 Klara *Rastanak* | 9
- 2 Natalija *Svilena bluza* | 19
- 3 Klara *Pamćenje kadifinog cveta* | 27
- 4 Hans *Marš smrti* | 44
- 5 Klara *Album s fotografijama* | 62
- 6 Natalija *Tudinka* | 75
- 7 Klara *Ćutanje* | 87
- 8 Herbert *Kadeti* | 99
- 9 Klara *Razigrane devojke* | 123
- 10 Natalija *Kao da stiže teška oluja* | 133
- 11 Klara *Polegla kleka* | 145
- 12 Ema *Osmo dete* | 161
- 13 Klara *I tvoja rana, Roza* | 177
- 14 Hans *Izdani* | 185
- 15 Klara *U egzil* | 204
- 16 Natalija *Будь сильной* | 224
- 17 Klara *Gvozdeni prstenovi* | 244
- 18 Ema *Grožđe i so* | 258
- 19 Klara *Spukotinom unutra* | 281
- 20 Hans *Ova zanemlost je moje prokletstvo* | 306
- 21 Klara *Grigorijev povratak* | 322

- 22 Herbert *Nasleđe* | 330
23 Klara *Ponovno rođenje ljudi-ptica* | 343
24 Herbert *Užareno drvo* | 355
25 Klara *Novi početak* | 370

Najvažnija lica | 379

Napomene | 385

Regina Šer: Šta je video anđeo (Drinka Gojković) | 411

1
KLARA

Rastanak

Danas pre podne otišla sam preko požnjevenih polja do crkve u Klabovu, htela sam da vidim starog drvenog anđela bucmastog lica, kojeg su vlasnici hotela dali na restauraciju. Ema je uvek govorila da su njena deca kad su bila mala izgledala kao taj anđeo. Razlistala pozlata je uklonjena, drvena figura ponovo obojena običnim biljnim bojama. Restaurator je popunio crvotočinu i anđeo sada izgleda kao što je možda izgledao pre dve stotine godina, punačak i rumenih obraza, na prvi pogled zadovoljan, ali onda primetiš razrogačene oči, mala usta otvorena kao da će kriknuti i upitaš se: Šta je video anđeo? Šta mu se dogodilo?

U crkvi sam se popela uz drvene stepenice s trošnom ogradom i sa tornja, kao toliko puta do tada, kroz majušne prozorčice posmatrala talasasti predeo. Novi vetrogeneratori na drumu prema Gistrovu¹ menjaju pejzaž. Kad smo mi ovamo došli, pre dvadeset pet godina, njih još nije bilo.

Sa te visine nije moguće videti grobne brežuljke², ali čak i kad stojiš pred njima, prepoznaješ ih samo ako znaš da su oni deo ovog pejzaža. Ko to ne zna, vidi jedino gomilu kamenja. Odozgo ih naslućuješ ispod šumovitih ostrvaca usred polja i pašnjaka, ali ponekad žbunje i stabla prekrivaju samo neku od vodenih jama, koje ovde zovu očima. Pojedini grobovi leže skriveni u šumama koje možda nisu ni postojale kad su pre više od hiljadu godina ovaj kraj naselili Obodriti,³ Sloveni koji su se klanjali Babi, majci svih bogova. Između brežuljaka

leže kamene odlomine, nahoćad, usamljene stene⁴ kao nabacane rukom nekog orijaša. Teško je znati nalaze li se one tu još od ledenog doba, jesu li ostaci obodritskih grobova, ili su ih na ta mesta dokotrljali Germani. Ili pak baštovan vlasnika imanja.

Na povratku u selo prešla sam komad puta preko pašnjaka, pored odlomina koje su mi postale bliske kao i toliki drugi znaci u ovom pejzažu. Odozgo te stene nisu izgledale naročito velike, ali su neke više od mene same. Kod kuće imam jednu fotografiju, Mihael nosi na ramenima našu malu ćerku Karolinu, koja dodiruje glatki kamen pred kojim sam sada stajala. Deca su ga zvala *starac*. Karolina je tada imala dve ili tri godine, danas je u dvadesetim, ima godina koliko sam onda imala ja. Pre nego što sam stigla do raskrsnice za Mamerov⁵, videla sam još nekoliko takvih glatkih kamenih masa, neke procepljene i raspukle, iz kojih kulja nešto kao skamenjena lava. Kad im se pride bliže, sivilo kamena prelazi u bezbrojne nijanse boja, prepoznaju se šarene mrlje, poneko nahoće kao da se sastoji od raznobojnih pruga, koje, kad se udaljiš, ponovo izgledaju sive.

Preko pašnjaka sam se u luku vratila na Aleju kestenova. Još se nisam navikla da je stari put ka crkvi sad asfaltiran i da me brzi automobili pretiču. Na sreću, parking hotela smestili su izvan sela, odmah uz igralište za golf, koje se nekada zvalo Šmekenvize⁶.

Nekada. Već ličim na one starice koje sam zatekla u selu kad smo mi došli ovamo. Živele su s ljudima kojih više nije bilo, davna prošlost bila je deo njihove sadašnjosti. I ja se tako osećam kad mislim na svoju kolibu, lepu kuću s kupatilom i velikim zelenim kaljevim pećima, s nauljenim prozorima od ariševine i drvenom konstrukcijom, spolja i iznutra oblepljenom ilovačom. Još vidim zaraslu kuću koja mi se dopala čim sam je ugledala, u kojoj je vetar zviždao kroz pukotine, a prozori bili zakovani daskama. Za mene, moje ćerke, dve male devojčice, još juraju kroz baštu, a kad u sumrak idem kroz selo, vidim Nataliju, Ruskinju, kako stoji na stepeništu dvorca, i staru Avgustu iza prozora inspektorove kuće. Avgusta, uz svog zeta Riharda jedina od

starih koja je još živa, sada boravi u domu za stare u Bazedovu, posetila sam je jedanput, ali me nije prepoznala. Njeno ime već je ugravirano u kamen na grobu starog Vilhelma, nedostaje još samo datum smrti.

Umesto do nahočadi, mogla sam da odem na šumsko groblje⁷ ispred Klabova. Ali, tamo sam često bivala, još prvog leta potražila sam grob moje bake, ona tamo ima kameni spomenik, već tad je bio izjedan vremenom i obrastao bršljanom. Zelenika, ljubičastih cvetova, rasla je sve do samog druma. Tu zeleniku je posadila Natalija, ona je negovala i bezimene grobove uz grobljanski zid, kažu da u njima leže Rusi i jedan ubijeni Poljak. I nemačke izbeglice koje su umrle 1945, netom pošto su stigle u dvorac. Natalija je skupila poljsko kamenje i položila ga oko grobova. Sada je i njen grob odmah tu, pod suncokretima. Lena, njena ćerka, postavila joj je lep granitni kamen koji je od pamtiveka ležao u plitkoj vodi Disterzea⁸. Natalija iz Smolenska leži na tom šumskom groblju ispred Klabova, kao da je moralo tako biti, pored Vilhelma i Eme i ostalih suseda.

A stari Vilhelm je samo nekoliko metara udaljen od ubijenog Poljaka koji ga je mrzeo. Više, međutim, nema nikoga ko bi mogao da se seća da tu leži jedan Poljak i da je to bio mali Josif. Imena mrtvih Rusa niko, naravno, nije znao, izuzev možda Natalije, a grob čak nije uveden ni u grobljanske knjige, istraživala sam to pre nekoliko godina. U crkvenim knjigama postoji podatak o trojici neidentifikovanih i dvojici identifikovanih, žrtvama rata, sovjetskim građanima, koji su 1949. prebačeni na sovjetsko vojničko spomen-groblje u Lalenhagenu. Ali stari sveštenik, koji je iz Raceburga, gde sada živi, došao pre pet godina na Emin pogreb, rekao mi je dok smo pili kafu da zna da u Lalenhagenu ne leže samo vojnici Crvene armije. Tamo su na železničkoj stanici sahranjeni izbegli Nemci koji su u logorskim barakama umrli od tifusa i mrtvi iz prepunih vozova koje su mitraljirali niskoletači. U tu masovnu grobnicu spuštani su i vojnici, ruski i nemački, u maju 1945. niko nije pravio razliku, odjednom je zavladała jara i mrtvi su morali pod zemlju. Tri, četiri godine po završetku rata došla

je naredba da sovjetski vojnici i radnici sa istoka sahranjeni u selima moraju biti ekshumirani i prebačeni na centralno spomen-groblje u Lalenhagenu. Stare grobnice su otvorene i u Klabovu, ali nijedan grobljanski radnik nije hteo da dirne ostatke. Samo su dva Rusa, koja su maja 1945. u Buhenvald u Vifersbargu stala na nagaznu minu, imala sanduk. Njihova imena su se još znala. Stari sveštenik je pričao kako je tada uzeo na sebe da organizuje da se za druge mrtve sanduci napune peskom i prebace u Lalenhagen, gde je podignut spomenik s crvenom zvezdom, kao da tamo leže samo Rusi.

Rusi, tako ovde zovu sve sovjetske vojnike, iako je, prema sveštenikovom sećanju, u jedinicama koje su 1945. došle u ovaj kraj bilo i Gruzina i kosookih Mongola. Možda i nisu bili Mongoli, ovde sve Azijate zovu Mongoli. Ili Fidžijevci.

Dugo je potrajalo dok nisam razumela šta se krije iza jezika ovdašnjih ljudi. Njihov donjonemački⁹ mogla sam da razumem, na seminaru sam ga naučila. Ali trebalo mi je vremena da dešifrujem njihovo ćutanje. Za ponešto ovde uopšte nisu imali reči, a za ponešto drugo imali su mnoštvo različitih. Čak je i borovičin grm¹⁰, po kojem je selo dobilo ime, imao mnogo imena. Zvali su ga venja ili borovac, smrekovina ili smrč. Čula sam i za briku ili brin, smolovec ili smolje, stari sveštenik zvao ga je i foja. Izbeglice sa Istoka koje su 1945. došle u selo donele su vlastite reči za ono što su ovde zatekle. Volinjani¹¹ su borovicu zvali mirisni grm, ponekad i ognjeno drvo. Stari Vilhelm ga je zvao kadik.

Oni koji sada žive ovde govore drugačije. Menadžeri hotelskog kompleksa, u koji je pretvorena gospodarska kuća, trude se da govore književnim nemačkim, ali se začuje čak i švapski akcent kad sa hotelskim gostima progovore engleski. Jedanput sam čula i kako direktorka hotela izgovara ime mesta s akcentom na poslednjem slogu, kao da je posredi neko francusko ime: borovicà.

Toliko mi je toga prolazilo kroz glavu kad sam danas pre podne izišla iz klabovske crkve. Ne znam koliko sam dugo sedela na ravnoj

površini jedne odlomine na ivici šume, kojoj su moje ćerke dale ime *mladić*, za razliku od velikog *starca*. Kad sedim tamo, zaboravljam na vreme i čujem samo zov ptica i vetar, i što ih duže slušam, to su jasniji glasovi ljudi koji su nekad živeli ovde.

Već dvadeset pet godina Borovica, to zabačeno selo na malhinskoj strani poslednje morene¹², deo je mog života. Pre toga nikada nisam bila ovde. Moji roditelji su se, međutim, ovde sreli i moj brat Jan, to znam oduvek, rođen je u borovičkom dvorcu. Ali Jan je od mene stariji četrnaest godina i u vreme mog rođenja 1960. moja porodica je već odavno živela u Berlinu. Naša baka, koja je ostala u Borovici, umrla je kratko vreme posle toga i niko od nas više nije imao razloga da odlazi u to selo. Tako sam mislila.

Kad god pomislim na moj dolazak ovamo, osetim bol, i posle toliko godina. To je bio poslednji izlet s mojim bratom. Još se sećam koliko sam se iznenadila kad je meni i Mihaelu predložio da zajedno odemo u selo njegovog detinjstva, udaljeno je, rekao je, samo dva sata od Berlina, prema severu.

Jan je tada već bio poklonio sve svoje knjige, vlastitom rukom napravljene police i svoju staru kožnu sofu. Njegov gramofon već je stajao kod nas, svi njegovi papiri bili su pečatirani. Nekoliko dana posle tog izleta napustio je zemlju, s dva kofera i svojim kamerama. Zahtev za izlazak bio je podneo samo nekoliko nedelja ranije. Mnogo ih je otišlo tog leta, većina je na dozvolu morala da čeka godinama. To što je kod Jana to išlo tako brzo svakako je imalo veze s našim ocem. Otac je, doduše, odavno bio u penziji, ali je još uvek bio poslanik u Narodnoj skupštini¹³ i član Antifa-komiteta¹⁴, znao je telefonske brojeve pojedinih ljudi koji su se zvali Kurt ili Karl, i ponekad ih je zvao i po imenima iz ilegale, koja su vrlo slično zvučala. Ti ljudi su imali moć da nekim telefonskim pozivima sve srede. Ja, međutim, mislim da naš otac nije ništa znao o Janovom zahtevu za izlazak, niti bi ga podržao, ali su oni koji su o tome odlučivali znali da je moj brat njegov sin. U svojoj profesiji Jan više nije mogao da radi, novinarsku akreditaciju su mu

oduzeli, njegove fotografije više nisu štampane, izložbe mu nisu bile dozvoljene. I tu je moj otac mogao da učini nešto za njega, ali on to nije hteo, a nije hteo ni Jan.

Dok smo se vozili u selo, Jan je bio još ćutljiviji nego inače. On je bio za volanom, iako je njegov četrnaest godina stari trabant već pripadao meni.

Nismo znali šta to Jan traži u ovom selu čije je ime, Borovica, stajalo kao mesto rođenja na svim njegovim dozvolama za izlazak. Živeo je tu, kod naše bake, sve dok nije pošao u školu. Ali ona je bila doseljenica, stigla je u selo, zajedno s našom majkom, iz daleka, iz istočne Pruske. Zvali su ih preseljenicima, izbeglicama, prognanicima, živeli su u dvorcu, bilo ih je mnogo. Ja sam dvorac zamišljala kao građevinu sa zupčastim otvorima i tornjićima, ali smo se onda našli pred jednostavnom gospodarskom kućom sa izbokom po sredini i širokim spoljnim stepeništem, veoma lepom, ali žalosno propalom. Vlažne mrlje vukle su se preko fasade koja se krunila. Mene su oduševili visoki suncokreti krupnih glava koji su rasli na sve strane, oko dvorca i uz baštensku ogradu, sve mi je ličilo na neki od onih ruskih filmova koje smo mogli da gledamo u bioskopu, *Oproštaj s Matjorom, Kalina krasnaja*. Starice s maramama na glavama radile su u svojim baštama prema ulici. Neke su nas, činilo mi se, posmatrale kroz zavese na prozorima. Jan je, bez reči, nestao iza dvorca, u dubinama parka, Mihael i ja smo osećali da želi da bude sam i lutali smo, ruka u ruci, kroz začarano selo. Laste su gonile jedna drugu preko krovova. Neki petao je kukurikao.

Ema je kasnije kazala da me je videla već tog prvog dana, kad smo parkirali zeleni trabant ispred dvorca i krenuli kroz selo. Nosila sam dugačku haljinu, rekla je, kao neku spavaćicu. Mene i mog muža Mihaela pre toga nikada nije videla, ali je moga brata Jana poznala odmah. Ta on je odrastao u selu, a i kasnije je često dolazio.

Primitila je kako smo zastali pred kolibom. Ona sama godinama je živela u njoj, pre nego što se preselila u novu gradnju, jednu bezličnu

dvospratnicu, koja je pedesetih godina podignuta usred dvorskog parka za devet izbegličkih porodica. Ali to smo saznali tek kasnije. Tog letnjeg dana 1985. Emu još nismo poznavali, a oronula nova gradnja¹⁵ u parku nije nas zanimala, nas je zanimala koliba. U njoj, reklo bi se, dugo niko nije stanovao, prozori su bili bez stakala, jedna vrata su škripala kad god dune vetar, bila su zatvorena samo žicom, kao vrata neke stare štale. Između greda u jednoj prostoriji rasla je mala breza. Žbunovi divlje ruže pribijali su se uz kućni zid, kasnije sam saznala kako ih je Ema zvala: krompirske ruže¹⁶. Teške, mirisne grane ulazile su kroz prozor u kuću. Hodali smo kroz napuštene sobe kao začarani, iskakali kroz prozore u zaraslu baštu, ulazili kroz rasklimana vrata u sledeći stan, bilo ih je ukupno tri, i već smo počeli da zamišljamo kako ćemo srušiti zidove od blata i povećati sobe. Mogli bismo da živimo ovde, bar leti i o vikendu, pa imali smo auto. Mi nismo hteli da odemo iz zemlje kao Jan, hteli smo da ostanemo, ali ta će kuća, osećali smo, biti naše pribežište, ovde neće biti onoga zbog čega smo u Berlinu tako često osećali gnev i bespomoćnost. Zamišljala sam kako će se naša deca igrati u zadivljaloj bašti i već u tim prvim satima u Borovici odlučili smo da ćemo učiniti sve da ta napola ruševna kuća postane naša.

Pošli smo da tražimo Jana i našli ga na stepenicama dvorca pored neke čudne žene. Dotad smo u selu videli samo stare ljude, ali žena kraj Jana bila je otprilike njegovih godina, nepunih četrdeset. Bila je visoka i vitka i Jan ju je, reklo bi se, poznavao. Stajali su jedno kraj drugog, naslonjeni na rđom pokriveni rukohvat, oko kojeg su se uvijale divlje grahorice. Jan je u ruci držao nešto što mu je, izgleda, dala ta žena. Čitali su, ali se meni činilo da u tom ćutanju ima prisnosti i ona me je začudila. Možda su pre toga razgovarali, ali kad smo mi došli, nisu izgovorili ni reč. Jan nam je pošao u susret, videla sam kako stvar koju je dobio stavlja u džep svoje jakne. Žena je zabacila glavu, kao da hoće da odvoji pogled od Jana, ali je ostala da stoji, sasvim mirna. „Znaš je od ranije?“, pitala sam svog brata, a on je kratko odgovorio: „Da.“ Bila

sam navikla da ne postavljam pitanja kad mi odgovori tim tonom. I moj otac ponekad daje takve kratke odgovore, posle kojih nikakvo dalje pitanje nije moguće.

Pokazali smo Janu kolibu, već smo je zvali našom kućom. On ju je dobro osmotrio, izvukao iz tašne svoju malu kameru i fotografisao. Jednim potezom strgnuo je sa zida zgrudvane slojeve tapeta, zagrebaio zid od blatnog lepca i pokazao nam komad jedne slobodne grede, ureze i useke. Znao je da je koliba pre sto pedeset godina služila kao štala za ovce i da su cigla i drvo doneseni iz jedne još starije kuće. Ali, to nije razbilo naš zanos, sve nam je bilo dobro onakvo kakvo je, i dok smo kasnije ležali s Janom na ivici šume, na mestu koje je on kao dete voleo, dok smo iz bogatog zelenila trave gledali kako se klekine žbunovi, koji su ovde bili visoki kao drveće, dižu prema meklenburškom nebu, osećali smo: ovde hoćemo da budemo.

Onda smo još otišli do jednog od jezera, ali je Jan pre odlaska opet iščezao. Mihael i ja prošli smo poslednji put kroz našu kuću, tamo je u predvorju stajao neki sivi starac sa štapom, kao da čeka na nas. Gde je Jan, pitao je i sam sebi odgovorio: „Kod mutavice.“ To je bio Vilhelm Štve, ne znam jesmo li njegovo ime saznali već tog prvog dana u Borovici. Primitila sam lepu ručku njegovog štapa, od slonovače. „Hoćete da kupite kuću?“, pitao je i opisao nam gde ćemo naći gradonačelnika Uvea Šaumaka. Ovo ovde je najstarija kuća u selu, rekao je. Starija je i od gospodarske kuće. Da, nekada je bila štala za ovce, upao mu je u reč moj muž. Mihael je ponekad imao običaj da se šepuri svojim poluznanjima. Stari ga je, činilo mi se, gledao s lakim prezirom. Onda je pokazao na moju dugačku svetlu haljinu i podrugljivo upitao jesam li ja bela žena, ona iz legende o Mamerovu. Nije mogao da zna da sam se ja u svojoj disertaciji bavila donjonemačkim legendama. Za mene je to tada bio predmet istraživanja čije je mesto u prostorijama državne biblioteke, u institutu, na mom radnom stolu, ne u tom selu. Zbunila sam se. Moj muž je pitao o čemu je reč i stari je ukratko ispričao.

U Mamerovu, jednom od sela u susedstvu, čije ime potiče još iz slovenskih vremena, avetinja na jednom imanju jedna bela žena, streljana je u ratu. „U kom?“ prekinuo je moj muž, ali se stari samo nasmejao. Njena duša sada stanuje u stablu koje je jednog dana posečeno i kao drvna građa doneseno u jednu štalu za ovce. Stari je iskosa posmatrao kakav je efekat njegovih reči. „Dali su joj ime Marte?“ pitala sam, jer sam znala te legende. Stari je ispljunuo komad duvana za žvakanje na podne daske obrasle mahovinom i cereći se pošao napolje. „Marte, avetinja, skočivrag¹⁷, mnogo je to važno. Nisam ti ja nekromant.“ Na vratima se sudario s Janom i mada se kratko pre toga o njemu raspitivao, sad je bez reči prošao mimo njega.

Jan nas je sad terao da krenemo natrag u Berlin. Naše radosno raspoloženje razminulo se, stari sused ostavio je za sobom u ovim sobama neku jezu. Kod trabanta je stajala visoka žena, mutavica, kako ju je nazvao stari. Ali, Janu je tiho rekla nekoliko reči, njihov zagrljaj bio je čvrst i dug. Videla sam da moj brat plače i trudila sam se da ne gledam onamo.

Bilo je prekasno da još tražimo i gradonačelnika. Ali, odlučili smo da ga pozovemo odmah sutra i najavimo kupovinu kuće. Jan je u vožnji skinuo jaknu i stavio mi je na krilo, nešto je iz nje ispalo napolje, sigurno ono što mu je dala ta žena: na prvi pogled običan mali poljski kamen, ali sam onda videla da je ta gotovo srcolika stvar bila dopola prevučena pokoricom od plavog stakla, koja se završavala staklenom kapi, dok je na drugoj polovini bila naprslina iz koje je izbijalo nešto crno. Dok sam još razgledala kamen, Jan je posegao za njim i gurnuo ga natrag u džep jakne. Vozio je ćuteći, utonuo u misli kao i pri dolasku, ali kad smo se približili Berlinu, pitao je: „Šta je hteo stari?“ Ispričala sam mu o legendi. Jan je znao za nju. „Svako u selima oko Borovice zna te stare priče“, rekao je, „ali ova o beloј ženi iz Mamerova ide još dalje. U jednoj verziji, ta žena odavno ne stanuje u štali. Neke sluge su je, mora biti, uhvatile i odnele na groblje u Klabovu. Tamo je sad

zatvorena u jednom lagumu. U drugoj verziji, sad sedi u klekinom žbunu. Ali sluge nisu smele ni da pisnu o tome.“

Još se sećam da sam u noći posle tog izleta dugo ležala budna. Osećala sam da se dogodilo nešto što će izmeniti naš život. Šta me je to progonilo do u san, je li to bio rastanak s Janom, je li to bila kuća koju smo pronašli kao nešto za čime smo, i ne znajući, oduvek čeznuli, ili je to bila legenda o beloј ženi? Možda je bilo i ime sela: Borovica. Na seminaru smo analizirali i tumačili bajku o klekinom stablu, a meni pritom nikad nije palo na pamet selo moga brata i moje nepoznate bake.